

مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها در کمک‌رسانی انسان‌دوستانه:

با تأکید بر موضوع شیوع ویروس کووید-۱۹^۱

(مقاله علمی - پژوهشی)

ستار عزیزی*

چکیده

شیوع ویروس کرونا که ابتدا از استان ووهان چین آغاز گردید و در کمتر از یازده هفته، تمام جهان را آلوده کرد، یکی از مهم‌ترین چالش‌های ایجاد شده بر سلامت و امنیت انسانی بعد از جنگ دوم جهانی بوده است. باوجودآنکه وظیفه اصلی و اساسی تأمین سلامت و حداقل معیشت زندگی انسانی بر عهده دولت متبوع و محل سکونت انسان‌هاست، آثار و ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و بهداشتی شیوع ویروس کرونا بر زندگی انسان‌ها، ضرورت کمک‌رسانی انسان‌دوستانه از سوی تمامی دولت‌ها را ایجاب می‌کند. سوال اساسی این مقاله این است که آیا تعهدی عرفی برای دولت‌ها در کمک‌رسانی به یکدیگر به منظور مبارزه با شیوع ویروس کرونا و پیامدهای اقتصادی، بهداشتی و اجتماعی ناشی از آن وجود دارد؟ فرضیه نگارنده این است که تعهدی عرفی برای دولت‌های توانگر برای کمک به دولت‌های آسیب‌پذیر در مبارزه با ویروس کووید-۱۹ وجود دارد. به‌ویژه آنکه ناتوانی و شکست یک دولت در مبارزه با این ویروس، به تکثیر و شیوع آن به دولت‌های همسایه و ماورای آن نیز خواهد انجامید و منافع تمامی دولت‌ها در این است که مبارزه با این ویروس را به مرزهای ملی و داخلی خود محدود نکنند.

کلیدواژگان:

ویروس کووید-۱۹، کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، حق بر سلامت.

---

۱. این مقاله به سفارش «مرکز ملی تحقیقات حقوق سلامت» نگارش یافته است.
* دانشیار، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بوعلی سینا.

مقدمه

در مادهٔ یک قطعنامه «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» مصوب انستیتو حقوق بین‌الملل، این مفهوم چنین تعریف شده است: «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» به معنای «تمامی اعمال، فعالیت‌ها و منابع مادی و انسانی است که جهت تهیه کالاها و خدمات ضروری برای بقای انسان‌ها، با هدفی صرفاً انسانی انجام می‌شود تا نیازهای اساسی افراد آسیب‌دیده برطرف گردد».^۱

«کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» برای رفع نیازهای افرادی صورت می‌گیرد که به سبب یک فاجعه و بلا، در وضعیتی اضطراری گرفتار شده و نیازمند کمک دیگر دولت‌ها هستند. فاجعه و بلا ممکن است دارای منشأ طبیعی (مانند سیل، زلزله، توفان، سونامی و...)، ساختهٔ دست‌بشر (مانند انفجار اتمی و یا نشت مواد شیمیایی) یا ناشی از جنگ و درگیری باشد (مانند آوارگی افراد در نتیجه جنگ). شیوع ویروس کرونا خواه آن را ناشی از انتقال ویروس از خفاش به انسان یا ناشی از توطئه انسانی و دست‌ساز بدانیم، در عداد بلا یا و فجایع قرار می‌گیرد.

ویروس کووید-۱۹ در ماه مارس ۲۰۲۰ عمدتاً در نیمکرهٔ شمالی شیوع یافت. اما در حال حاضر در نیمکره جنوبی از جمله آفریقا، آمریکای جنوبی و استرالیا نیز پراکنده شده است.^۲ در برنامهٔ سازمان ملل متحد پیش‌بینی شده است که برای مبارزه با خود ویروس کووید-۱۹ و پیامدهای مخرب اقتصادی آن در جهان، نیازمند هزینهٔ ۹۹ میلیارد دلار هستیم.^۳ این امر نیازمند آن است که دولت‌های برخوردار و توسعه‌یافته به کمک دول و مردمی بشتابند که توانایی لازم اقتصادی برای مواجهه با پیامدها و نیز مبارزه با این بیماری را ندارند.

موضوع حق بر دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه را که روی دیگر آن، تعهد دولت‌ها به ارائهٔ این کمک‌هاست، می‌توان در دو حوزهٔ زمان جنگ و زمان صلح مطرح کرد. طبیعی است که موضوع کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در شرایطی مطرح می‌شود که گروهی از مردم به کمک‌های غذایی، دارویی، پوشاک و... محتاج باشند. کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان جنگ در حوزهٔ مقررات

1. INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW, Humanitarian Assistance, Bruges Session – 2003.

2. Global Humanitarian Response Plan, p.11.

3. Ibid.

«حقوق بین‌الملل بشردوستانه»^۱ مطرح می‌شود. موضوع کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان صلح نیز در حوزه «حقوق بین‌الملل بشر»^۲ قابل طرح است.

در این مقاله، این موضوع در زمان‌های جنگ و صلح بررسی خواهد شد. اما تأکید اساسی مقاله بر موضوع کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان صلح خواهد بود؛ زیرا شیوع ویروس کرونا و نیازمندی برخی دولت‌ها به کمک‌های غذایی و به‌ویژه دارویی و پزشکی عمدتاً به دوران صلح مربوط می‌شود. هرچند که با توجه به شیوع جهانی این ویروس، مسئله کمک‌رسانی انسان‌دوستانه به قربانیان و مردم در خطر شیوع این بیماری برای مناطق درگیر جنگ نیز مطرح است و شاید به دلایل روشن، اهمیت کمک‌رسانی به این مناطق در مقایسه با مناطقی که در آنها جنگ وجود ندارد، مضاعف باشد. از این رو کماکان بررسی این موضوع از منظر حقوق بشردوستانه نیز مهم خواهد بود.

فرضیه نویسنده این مقاله آن است که در حقوق بین‌الملل معاصر، حقی عرفی بر تقاضای کمک‌های انسان‌دوستانه و دریافت آن در حال شکل‌گیری است. در بحران اخیر، تعهدی عرفی برای دولت‌های توانگر برای کمک به دولت‌های آسیب‌پذیر در مبارزه با ویروس کووید-۱۹ وجود دارد. به‌ویژه آنکه ناتوانی و شکست یک دولت در مبارزه با این ویروس، به تکثیر و شیوع آن به دولت‌های همسایه و ماورای آن نیز خواهد انجامید و منافع تمامی دولت‌ها در این است که مبارزه با این ویروس را به مرزهای ملی و داخلی خود محدود نکنند.

در این مقاله، ابتدا موضوع کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در دوران جنگ و سپس این موضوع در زمان صلح بررسی خواهد شد.

۱. کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در دوران جنگ

مخاصات مسلحانه در چند دهه اخیر، غالباً وصف داخلی دارد و یکی از ویژگی‌های آن، آوارگی و رنج مستقیم غیرنظامیان در جنگ است. در موارد بسیاری دیده می‌شود که غیرنظامیان در این جنگ‌ها مستقیماً هدف حمله قرار می‌گیرند؛ زیرا منشأ بسیاری از مخاصمات داخلی، وجود تعصبات و افراطی‌گری‌های قومی، مذهبی یا نژادی است. بر همین اساس، برخلاف مخاصمات

1. Humanitarian International Law (IHL).
2. International Human Rights Law (IHRL).

بین‌المللی که هدف آنها تسلیم دولتمردان کشور مقابل به پذیرش درخواست‌ها و مطالبات کشور پیروز است، در مخاصمات داخلی، نابودی دشمن در کلیت آن، اعم از نظامی و غیرنظامی به عنوان انگیزه و هدف اولیه جنگ در میان مبارزان و حتی رهبران سیاسی طرفین جنگ، جلوه و انعکاس مهم‌تری دارد. در نتیجه، اقداماتی همچون گرسنگی دادن غیرنظامیان و محاصره آنها با انگیزه ممانعت از دستیابی به غذا و دارو در مخاصمات دو دهه اخیر به وفور دیده شده است.^۱ البته در مخاصمات بین‌المللی نیز غیرنظامیان در معرض وضعیت سخت زندگی ناشی از محرومیت غذا و دارو قرار گرفته‌اند.

در واقع، با توجه به حساسیت دولت‌ها به رعایت حاکمیت خود، مقررات مربوط به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در ابتدا در مخاصمات بین‌المللی مطرح شده است. لازم به ذکر است، مجمع عمومی در سال ۱۹۴۶ اولین قطعنامه را در خصوص کمبود غذا در زمان جنگ تصویب کرد و از تمامی دولت‌ها تقاضا کرد علیه کمبود غذا در زمان جنگ اقدام نمایند.^۲ کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ اولین سند الزام‌آوری است که به موضوع کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در مخاصمات بین‌المللی توجه خاصی داشته است.

کنوانسیون چهارم ژنو، دول عضو را ملزم می‌دارد که عبور آزاد و بلامانع محموله‌های دارویی و بیمارستانی را که باید به غیرنظامیان برسد، اجازه دهند و تسهیل نمایند و همچنین عبور آزاد و بلامانع محموله‌های مواد اصلی غذایی، پوشاک و داروهای تقویتی برای کودکان زیر ۱۵ سال و مادران باردار و موارد مربوط به مادران را اجازه داده، تسهیل کنند. پروتکل الحاقی اول این وظیفه را توسعه داده و همه گونه محموله، تجهیزات و پرسنل مربوط به کمک‌های بشردوستانه را شامل می‌گردد. این معنای وسیع توسط همگان از جمله کشورهایی که به پروتکل مذکور نپیوسته‌اند، پذیرفته شده است.^۳

1. Barber Rebecca, "Facilitating Humanitarian Assistance in International Humanitarian and Human Rights Law", *International Review of the Red Cross*, Volume 91 Number 874 June 2009, P.372.

2. UN General Assembly, World Shortage of Cereals, 13 February 1946, UN Doc. A/RES/27 (I).

۳. هنرترت، ژان ماری و لوییس دوسوالدبک، *حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی*، جلد ۱، ترجمه دفتر امور بین‌الملل قوه قضاییه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، تهران: انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۷، ص ۳۱۱.

شورای امنیت نیز ضمن تأکید بر این تعهد در مورد تسریع رسانیدن کمک‌های بشردوستانه در عراق و همچنین درگیری میان آذربایجان و ارمنستان تصریح کرده است. این تعهد در درگیری‌های مسلحانه غیر بین‌المللی نیز پذیرفته شده است. هرچند متن این تعهد در پروتکل دوم الحاقی به صورت صریح نیامده است. مؤید وجود این تعهد، در مخاصمات مسلحانه داخلی آن است که اقدام رژیم «منگیستو» در اتیوپی در گرسنگی دادن گروه‌های مخالف به عنوان یک سلاح علیه این گروه‌ها و نیز جلوگیری رژیم مزبور از رسیدن کمک‌های انسان‌دوستانه به این گروه‌ها در پی قحطی سال ۱۹۸۹ مواجه با محکومیت جهانی گردید و رژیم منگیستو ناگزیر شد تغییر رویه بدهد. شورای امنیت نیز در چند درگیری داخلی در افغانستان، آنگولا، ر بوسنی و هرزگوین، کنگو و در یمن، طرف‌های درگیر را به تسهیل اعطای کمک‌های انسان‌دوستانه فرا خوانده است.^۱

لازم به ذکر است، بر اساس ماده ۷ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، «ریشه‌کنی و انهدام» که بدین گونه تعریف شده است: «تحمیل عمدی شرایط زندگی از جمله محروم کردن افراد از دسترسی به غذا و دارو که منجر به نابودی بخشی از جمعیت شود»، در صورتی که به عنوان یک حمله گسترده یا نظام‌مند علیه جمعیت غیرنظامی با علم بدان صورت گیرد، جنایت علیه بشریت تلقی می‌گردد.

همچنین بر اساس ماده ۸(۲) (ب) (۲۵) اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی، ممانعت عمدی از کمک‌رسانی انسان‌دوستانه که خود زیرمجموعه گرسنگی دادن جمعیت غیرنظامی به عنوان یک روش جنگی است، در مخاصمات مسلحانه بین‌المللی، جنایت جنگی به شمار می‌رود. ممانعت از رسانیدن کمک‌های انسان‌دوستانه در بوسنی و هرزگوین شدیداً محکوم گردید و قطعنامه‌های متعددی از طرف سازمان ملل متحد و شورای امنیت و کمیسیون حقوق بشر سازمان ملل متحد در این موارد صادر شد.^۲

اصول راهنمای دولت‌ها در زمینه کمک‌رسانی انسان‌دوستانه از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه‌ای که در سال ۱۹۹۱ تصویب گردید، مشخص شده است. مهم‌ترین این اصول، عبارت‌اند از:

۱. همان، صص ۳۱۳-۳۱۲.

۲. همان، ص ۳۱۶.

- باید به حاکمیت دولت‌ها کاملاً احترام گذاشت. کمک‌رسانی انسان‌دوستانه باید با رضایت دولت زیان‌دیده صورت پذیرد.
  - هر دولت، در درجه اول و بیش از دیگران، مسئولیت مراقبت از آسیب‌دیدگان ناشی از وضعیت‌های اضطراری را دارد که در سرزمین او روی داده است. از این رو دولت آسیب‌دیده نقش اولیه را در ابتکار، پذیرش کمک‌رسانی دوستانه، برنامه‌ریزی، هماهنگ‌سازی و اجرای آن در داخل قلمرو سرزمین خود را دارد.
  - از دولت‌هایی که مردم آنها به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه نیازمند هستند، دعوت می‌شود تا کار سازمان‌های بشردوستانه در اجرای کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را تسهیل نمایند.^۱ این اصول راهنما در قطعنامه‌های بعدی در خصوص هماهنگ‌سازی کمک‌رسانی انسان‌دوستانه و ایمنی و امنیت پرسنل این هیئت‌ها تکرار شده است.^۲
- در حقوق بین‌الملل بشردوستانه، چه در خصوص مختصات مسلحانه بین‌المللی و چه در مورد مختصات مسلحانه داخلی، بر لزوم رضایت طرفین درگیر برای ارسال و پذیرش کمک‌های انسان‌دوستانه تأکید شده است. هرچند در عمل و آنگاه که ضرورت ایجاد کرده، کمک‌رسانی انسان‌دوستانه بر دولت مربوطه علیرغم مخالفت آن دولت تحمیل شده است. بدیهی است، در صورت وجود رضایت دولت میزبان، سازمان‌های بشردوستانه با صعوبت کمتری می‌توانند کمک‌های خود را به دست نیازمندان برسانند.^۳
- رویه حاکی از آن است که دریافت کمک‌های بشردوستانه که برای حیات و بقای جمعیت غیرنظامی نیازمند ضروری است، مطابق با حقوق بین‌الملل بشردوستانه، حق چنین جمعیتی است. کنوانسیون چهارم ژنو صراحت دارد که غیرنظامیان محقق به دریافت چنین حقی می‌توانند از قدرت‌های حامی کمیته بین‌المللی صلیب سرخ یا جمعیت‌های صلیب سرخ و هلال احمر و هر سازمان دیگری که بتواند کمک کند، درخواست کمک نمایند.^۴

1. A/RES/46/182 (Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations), 1991.

2. Rebecca, op.cit.p.390.

۳. همان، ص ۳۱۵.

۴. همان، ص ۳۱۸.

در واقع، تعهد دولت‌ها به تسریع و تسهیل رسیدن کمک‌های انسان‌دوستانه به غیرنظامیان، یکی از قواعد عرفی شناخته شده در نظام حقوق بین‌الملل بشردوستانه است. در این خصوص، قاعده ۵۵ قواعد حقوق بشردوستانه عرفی، چنین مقرر می‌دارد:

«طرفین مخاصمه بایستی ضمن حفظ حق خود برای اعمال کنترل، همه گونه تسریع و تسهیلی را برای رسیدن کمک‌های انسان‌دوستانه به غیرنظامیان، با بی‌طرفی و بی‌غرضی به عمل آورند».^۱

همچنین بر اساس قاعده پنجاه و ششم، طرف‌های درگیر باید آزادی حرکت کارکنان مجاز کمک‌های انسان‌دوستانه را که برای انجام وظایفشان ضروری است، تضمین نمایند. تنها در موردی که ضرورت قطعی نظامی ایجاب کند، می‌توان حرکت آنها را به طور موقت محدود کرد.^۲ لازم به ذکر است که شورای امنیت تا حدودی رهیافت قوی‌تری نسبت به تعهد دولت‌ها در تسهیل کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، هم در مخاصمات مسلحانه داخلی و هم بین‌المللی اتخاذ کرده است. در سال ۱۹۹۶ شورای امنیت در خصوص لیبریا چند قطعنامه پیاپی صادر کرد. در این قطعنامه‌ها، حمله علیه سازمان‌ها و آژانس‌های بین‌المللی که کمک‌های انسان‌دوستانه را ارائه می‌کردند، محکوم گردید و شورای امنیت، خواهان آزادی عبور و مرور سازمان‌های بین‌المللی و تحویل امن کمک‌های انسان‌دوستانه شد.^۳

شورای امنیت همین موضع را در خصوص سومالی، افغانستان و سودان تکرار کرد و در مورد عراق از تمامی طرفین تقاضا نمود تا دسترسی بدون مانع به پرسنل نهادهای امداد رسانی را فراهم آورند تا به کلیه مردمی که نیازمند یاری هستند، کمک برسانند و تا آنجا که ممکن است تمامی تسهیلات ضروری در انجام این عملیات را فراهم سازند.^۴

بنابراین می‌توان گفت که قطعنامه‌های مجمع عمومی و شورای امنیت به همراه عملکرد دولت‌ها و دیگر نهادهای رسمی بیانگر آن است که گفتنی است، مدرکی دال بر وجود قاعده عرفی وجود دارد که دولت‌ها را ملزم می‌سازد تا کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را در زمان جنگ ارائه دهند.^۵

۱. هنکرتز، ژان ماری و لویس دوسوالدیک، پیشین، ص ۳۱۱.

۲. همان، ص ۳۱۹.

3. Resolution on Liberia, SC Res. 104 (1996); Resolution on Liberia, SC Res. 1059 (1996); Resolution on Liberia, SC Res. 1071 (1996); Resolution on Liberia, SC Res. 1083 (1996).

4. Rebecca, op. cit. pp. 388-389.

5. Ibid.

این ادعا که قاعده مذکور در تمام موارد رعایت نشده است، به ویژگی عرفی بودن آن آسیبی وارد نمی‌کند. همان‌گونه که دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه خاطر نشان کرده است، به منظور آنکه وجود قاعده عرفی استنباط گردد؛ دیوان معتقد است: «کافیست عملکرد دولت‌ها به صورت کلی با آن قاعده منطبق باشد. مواردی از رویه دولت‌ها را که با قاعده مربوطه منطبق نیست، اصولاً می‌بایست نقص آن قاعده تلقی کرد، نه آنکه آنها را بیانگر شناسایی قاعده جدیدی بدانیم»^۱.

۲. کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در دوران صلح

قواعد مربوط به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان صلح کمی دیرتر از قواعد مذکور در زمان جنگ شکل گرفت و توسعه پیدا کرد. در این بخش از مقاله، ابتدا مبانی ایجاد تعهد به اعطاء و همچنین دریافت کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در دوران صلح را که ریشه در قواعد حقوق بین‌الملل بشر دارد، توضیح خواهیم داد. سپس اسناد و نهادهای قانونی مربوطه در این خصوص را که عمدتاً در چارچوب سازمان ملل متحد شکل گرفته‌اند، معرفی خواهیم کرد.

۲.۱. مبانی قواعد کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان صلح

تعهد دولت‌ها به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان صلح، ریشه در قواعد و نهادهای گوناگونی در نظام حقوق بین‌الملل دارد. یکی از این نهادها «مسئولیت حمایت» است. مبانی دیگر کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را باید در مقررات حقوق بین‌الملل بشر جستجو کرد. در این قسمت از مقاله ابتدا، نقش نظریه مسئولیت حمایت در ایجاد تعهد عرفی برای دول عضو جامعه بین‌المللی را توضیح خواهیم داد و سپس به معرفی نقش قواعد حقوق بین‌الملل بشر در ایجاد این تعهد عرفی خواهیم پرداخت.

۲.۱.۱. نقش نظریه مسئولیت حمایت

به نظر می‌رسد نظام کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، در واقع الگوی اولیه نظام مسئولیت حمایت بوده است. به این معنا که وظیفه اولیه آماده‌سازی، سازمان‌دهی و هماهنگی برای کمک‌رسانی،

1. ICI, Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua, para. 186.

بر دوش دولت آسیب‌دیده است. بنابراین دولت آسیب‌دیده باید در صورت نیاز به کمک، تقاضای بهره‌مندی از کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد را بنماید.^۱

پطرس غالی، دبیرکل اسبق سازمان ملل متحد، در «گزارش برای صلح»^۲ مبنای ایده «مسئولیت حمایت»^۳ را طرح‌ریزی کرد. وی در این گزارش اعلام کرد که دوران پایان حاکمیت مطلق دولت‌ها فرا رسیده است.^۴

کوفی عنان، دبیرکل خلف او، نیز با پیگیری این ایده اعلام کرد که مداخله بشردوستانه می‌تواند پاره‌ای از مشکلات در روابط بین‌المللی را ایجاد نماید. از سوی دیگر، نباید دولت‌ها را در مواجهه و رفتار با شهروندان خود، ميسو ت الید تلقی کرد. از این رو باید سازشی میان تأمین مصالح و منافع شهروندان و احترام به حاکمیت دولت‌ها پیدا کرد.^۵ دولت کانادا در پاسخ به دغدغه‌های دبیرکل و برای حل مسائل ناشی از تقدم حاکمیت دولتی بر حقوق فردی، مبادرت به تشکیل یک «کمیسیون بین‌المللی مستقل در مورد مداخله و حاکمیت»^۶ با حضور ۱۲ عضو نمود.^۷

«مسئولیت حمایت» مبتنی بر دو تعهد موضوعی یکسان، اما متفاوت از منظر فاعلان است. دولت متبوع شهروندان یا دولت محل سکونت اشخاص، تعهد اولیه برای حفاظت از آنها در برابر نقض حقوق بشر و مشکلات و بلایا را دارد و اگر دولت مربوط در انجام تعهد خود استتکاف ورزد یا قصور داشته باشد، آنگاه مسئولیت و تعهد ثانویه حمایت از شهروندان و اشخاص در معرض آسیب بر عهده جامعه جهانی خواهد بود. بنابراین جامعه بین‌المللی در کل، مسئولیت حفاظت از ساکنان کره خاکی را برعهده دارد. با این توضیح که به منظور احترام و رعایت حاکمیت دولت‌ها در چارچوب نظم وستفالیایی، هر دولت، مسئولیت اولیه و حق انجام این تعهد را بر عهده دارد. اما اگر دولت مذکور به هر دلیلی نخواهد یا نتواند به مسئولیت خود عمل کند، این وظیفه به دوش

1. A/RES/46/182 (Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations), 1991.

2. Agenda for Peace.

3. Responsibility to Protect.

4. Boutros-Ghali, Boutros (17 June 1992), "An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peace-making and peace-keeping", A/47/277-S/2411.

5. The Secretary-General, Millennium Report of The Secretary-General of the United Nation, "We the People: The Role of The united nation in the 21st Century", U.N.Doc. A/54/20(2000) available at: <http://www.u.n.org/millennium/sg/report/ch3.pdf>.

6. International commission on Intervention and state sovereignty (ICISS).

۷. سیف‌زاده، فرزانه، سیدقاسم زمانی، حسن سواری و مسعود راعی، **مصونیت دولت‌ها در پرتو دکترین**

مسئولیت حمایت، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۸، ۱۳۹۷، شماره ۱، صص ۱۲۱-۱۳۸.

دیگر دولت‌ها و جامعه بین‌المللی در کل خواهد بود.^۱ بنابراین در هر موردی که کشوری دچار جنگ داخلی، شورش، آشوب و بلایای طبیعی و انسانی گردد که دولت مربوطه نتواند از جان، سلامتی و امنیت شهروندان خود پاسداری نماید، آنگاه این وظیفه برای دیگر دولت‌ها ایجاد خواهد شد تا از آن مردم حمایت نمایند.^۲

علاوه بر نقش ملاحظات انسان‌دوستانه، به نظر می‌رسد که نمی‌توان نقش عامل حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را در خصوص ایجاد نهاد مسئولیت حمایت نادیده گرفت. در واقع، دول عضو جامعه بین‌المللی بر اساس رهیافتی منفعت‌محور به این نتیجه رسیده‌اند که عدم کمک‌رسانی انسان‌دوستانه به کشورها و مناطقی که دچار کمبود منابع غذایی و دارویی شده‌اند، می‌تواند باعث آوارگی آنها و ایجاد مشکلاتی برای دول توسعه‌یافته گردد. لذا کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، حداقل به عنوان روشی برای تأمین صلح و امنیت بین‌المللی به کار می‌رود.

۲.۱.۲. نقش نظام حقوق بین‌الملل بشر

در توضیح نقش نظام حقوق بین‌الملل بشر، می‌توان به مواد مختلفی در کنوانسیون‌های منطقه‌ای و جهانی حقوق بشر اشاره کرد. حق حیات مندرج در میثاق حقوق مدنی و سیاسی و همچنین کنوانسیون‌های منطقه‌ای حقوق بشر می‌تواند به عنوان مبنایی برای حق بر دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه تلقی شود. کمیته حقوق مدنی و سیاسی اشعار داشته است که حق حیات را نباید به‌گونه‌ای مضیق تفسیر کرد. حمایت از این حق، دولت‌ها را ملزم می‌سازد تا اقدامات ایجابی اتخاذ نمایند.^۳

زمانی که دولت‌هایی مانند سودان و سومالی (که هم عضو میثاق حقوق مدنی و سیاسی و هم عضو منشور آفریقایی حقوق بشر هستند) با وضعیت اضطراری روبرو شدند، ادعا گردید که آنها به خاطر تعهدات قراردادی حقوق بشری خود، این تعهد را پذیرفته‌اند. در مواردی که وضعیت

1. Guterres, Antonio, "Millions Uprooted, Saving Refugees and the Displaced", *Foreign Affairs*, Vol. 5, No. 90.2008, p.102.

2. Slaughter, Anne-Marie, "Sovereignty and Power in a Networked World Order", *Stanford Journal of International Law*, 2004, p.287.

3. Committee on Civil and Political Rights, General Comment No. 6: The Right to Life (Article 6 of the Covenant), CCPR, 60th sess., UN Doc. HRI/Gen/1/Rev.7 (1982), para. 5.

به‌گونه‌ای است که حق حیات و بقای شهروندان و ساکنان سرزمین آن دولت‌ها در خطر قرار دارد، امدادسانی انسان‌دوستانه را باید قبول نمایند.^۱

همچنین این تعهد به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را نیز می‌توان از میثاق حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی استنباط نمود. بند ۱ ماده ۱۱ میثاق، بر حق هر فرد در بهره‌مندی از استانداردهای شایسته زندگی، از جمله حق بر غذای کافی، پوشاک و مسکن دلالت دارد. بند ۲ ماده ۱۱ نیز بر حق اشخاص بر اینکه گرسنه نمانند، تأکید دارد. به همین ترتیب ماده ۱۲ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ماده ۱۶ منشور آفریقایی حقوق بشر، حق هر شخص بر بهره‌مندی از عالی‌ترین استانداردهای سلامت فیزیکی و روحی را شناسایی کرده است.^۲

نکته قابل ذکر آن است که هرچند به موجب ماده ۲ میثاق حقوق اقتصادی و اجتماعی، حقوق مندرج در این اسناد باید به صورت تدریجی تحصیل شود و در واقع، نوعی تعهد به‌وسیله برای دولت‌ها در خصوص تأمین حقوق مندرج در آن میثاق ایجاد شده است، کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی تأکید کرده است که دول عضو در تأمین حداقل نیازهای اساسی افراد تعهد فوری دارند؛ مثلاً اگر در کشوری، تعداد قابل توجهی از افراد از مواد غذایی، بهداشت ضروری اولیه، سرپناه اساسی، مسکن و همچنین اشکال بنیادین آموزش محروم‌اند، این تعهد را بر اساس میثاق بر عهده دارند که باید ثابت نمایند تمامی تلاش‌های خود را انجام داده و از همه منابع در اختیار استفاده کرده‌اند تا حداقل تعهدات مندرج در سند به عنوان یک اولویت تأمین گردد، اما توفیقی در این زمینه حاصل نشده است.^۳

همچنین حق بر غذای کافی می‌تواند یک مبنای مناسب دیگر برای دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه باشد. کمیته حقوق اقتصادی اجتماعی و فرهنگی در تفسیر عام شماره ۱۲ در خصوص حق بر غذای کافی، خاطرنشان می‌سازد که این حق زمانی تحقق پیدا می‌کند که هر مرد، زن و کودک، دسترسی فیزیکی و اقتصادی در همه زمان‌ها به غذای کافی یا وسایل تأمین آن را داشته باشد.^۴

1. Rebecca, op.cit, p.392.

2. Ibid.

3. Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No 3: The Nature of States Parties Obligations (Art 2(1) of the Covenant), UN ESCOR, Comm. Economic, Social and Cultural Rights, 5th sess., Annex 3, UN Doc. E/1991/23 (1990), para. 1.

4. CESCR, General Comment No. 12: The Right to Adequate Food (Art. 11 of the Covenant), UN ESCOR, CESCR, 20th sess., UN Doc. E/C.12/1999/5 (1999), para. 6.

کمیته اضافه می‌کند که هر چند حق بر غذا باید به صورت تدریجی تأمین گردد، میثاق تأکید کرده است که دولت‌ها تعهد اساسی بر اتخاذ اقدامات لازم دارند که گرسنگی را حتی در زمان‌های فجایع طبیعی یا دیگر فجایع کاهش دهند و در نهایت از میان بردارند.^۱ به منظور تعیین اینکه آیا افعال یا ترک فعل‌های یک دولت به نقض حق بر غذا منجر شده است یا نه؟ کمیته چنین خاطرنشان می‌سازد:

«مهم است که میان عدم توانایی یک دولت با عدم تمایل آن به رعایت مقررات میثاق تمایز قائل شد. دولتی که مدعی است قادر به اجرای تعهدات خود نبوده است، بار اثبات آن را بر عهده دارد که آن دولت در دریافت کمک‌های بین‌المللی جهت تأمین در دسترس بودن و در اختیار قرار گرفتن غذای لازم، تلاش کرده اما به دلایلی خارج از توان خود در این امر، ناموفق بوده است.^۲ همچنین سلامتی، بهداشت و درمان یکی از بنیادی‌ترین حقوق بشری است که از مؤلفه‌ها و عناصر مهم حق هر فرد به برخورداری از «حق بر حداقل رفاه اجتماعی» محسوب می‌شود.^۳ تأمین حق بر سلامت، از حقوقی است که در ماده ۱۲ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به آن اشاره شده است.

حق بر سلامت دارای دو وجه است:

الف) حق هر فرد بر سلامتی خود بدون دخالت سایرین؛

ب) حق دریافت خدمات مورد نیاز برای درمان بیماری.^۴

حق دریافت خدمات مورد نیاز تنها متوجه دولت محل سکونت افراد نیست، بلکه ممکن است متوجه جامعه بین‌المللی باشد.

حق بر سلامت و بهداشت در سطح و لایه خاصی می‌تواند به جایگاه قاعده آمره ارتقا یابد؛ آنجا که حق بر بهره‌مندی از سلامت و بهداشت، لازمه حفظ حیات باشد. بنابراین جامعه بین‌المللی موظف است در صورتی که دولتی نتواند علی‌رغم به‌کارگیری تمامی تمهیدات و ابزار

1. Ibid., para. 6.

2. Ibid., para. 17.

۳. نیاورانی، صابر و اکبر ایزدی، جایگاه حق بر حداقل رفاه اجتماعی در نظام بین‌المللی حقوق بشر، مجله حقوقی بین‌المللی، پاییز-زمستان ۱۳۹۷، شماره ۵۹، صص ۱۷۱-۲۰۴.

4. General Comment No. 14, The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant), UN ESCOR, Comm. Economic, Social and Cultural Rights, 22nd sess., UN Doc. E/C.12/2000/4 (2000), paras. 4-5.

لازم، امکانات کافی برای تأمین غذا، دارو و امکانات حداقل معیشتی شهروندان خود را تأمین نماید و در نتیجه حق حیات آنها در معرض تهدید قرار گیرد، آنگاه جامعه بین‌المللی موظف است به دولت مذکور در تأمین حداقل امکانات معیشتی به آن دولت کمک نماید.

۲.۲. نهادهای مختلف فعال ملل متحد در حوزه کمک‌رسانی دوستانه

موضوع «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» یکی از دغدغه‌های مهم چند دهه اخیر سازمان ملل متحد بوده است. اولین بار مجمع عمومی در شانزدهمین اجلاس خود در سال ۱۹۶۱ «برنامه جهانی غذا» را تصویب کرد که به صورت مشترک با ملل متحد، برنامه خواروبار سازمان ملل متحد (فائو) و دیگر آژانس‌های تخصصی ملل متحد، اقدام می‌کنند.^۱ هدف اساسی این برنامه، کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در موارد کمبود غذا در برخی مناطق جهان است. پایان جنگ سرد و خاتمه رقابت‌های دوقطبی، جان تازه‌ای به فعالیت‌های اجتماعی ملل متحد بخشید. دو قطعنامه مهم مجمع عمومی در خصوص «کمک‌های انسان‌دوستانه»، نقطه عطف در زمینه توسعه این مفهوم بوده‌اند:

الف) دستور کاری برای صلح؛^۲

ب) تقویت همکاری‌های ملل متحد برای کمک‌رسانی اضطراری بشردوستانه.^۳

در قطعنامه اول، مفهوم «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» و استراتژی سازمان ملل متحد در کمک‌رسانی انسان‌دوستانه توسعه یافت و در قطعنامه دوم، اقدامات عملی برای ایجاد مقام «هماهنگ‌کننده مقام کمک‌رسانی اضطراری» انجام شد.

تردید نیست که وقوع حوادث و بلایای طبیعی و نقشی که این حوادث بر زندگی انسان‌ها می‌گذارد، قابل انکار نیست.^۴ متعاقب آن دو قطعنامه، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، قطعنامه‌های دیگری را نیز با موضوع کمک به افراد آسیب‌دیده در اثر بلایای طبیعی در سال‌های ۱۹۸۱ و ۱۹۹۲ و ۲۰۰۲ تصویب نمود و «دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل

1. UN General Assembly, World Food Programme, 19 December 1961, UN Doc. A/RES/1714 (XVI).

2. An Agenda for Peace (A/RES/47/120[B]).

3. Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations (A/RES/46/182).

4. Reinecke, Isabelle, "International Disaster Response Law and the Coordination of International Organisations", *The ANU Undergraduate Research Journal*, Vol. 2.2010, pp.143-162.

متحد^۱ را در این خصوص تأسیس کرد. مبنای قطعنامه‌ها این بود که در حقوق بین‌الملل عرفی، حق بر دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه در بلایای طبیعی وجود دارد.^۲

یکی از دلایل مهم توجه ملل متحد در سال‌های ۱۹۸۰ تا ۲۰۰۰ به موضوع «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» آن بود که در سال‌های مذکور، نزدیک به ۷۵ درصد جمعیت جهان تحت تأثیر یکی از بلایای طبیعی مانند طوفان، سیل، زلزله و خشکسالی قرار گرفته بودند.^۳

لازم به ذکر است، دوشادوش «دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد»، نهادهای مختلفی در چارچوب نظام ملل متحد وجود دارند که ضمن انجام مأموریت اصلی خود، دارای برنامه‌هایی برای انجام کمک‌رسانی دوستانه هستند. از این رو بخش زیادی از این اقدامات، هم‌پوشانی قابل توجهی با یکدیگر دارند. در این زمینه می‌توان به نام پنج نهاد مختلف اشاره کرد که عبارت‌اند از: سازمان بین‌المللی پناهندگان، یونیسف، «برنامه جهانی غذا»،^۴ «برنامه عمران ملل متحد»^۵ و «آژانس امدادرسانی و کارایی برای آوارگان فلسطینی در خاور نزدیک».^۶

وجود نهادها و سازوکارهای مختلف در این زمینه باعث شده است تا شاهد شکل‌گیری نظام «حقوق بین‌الملل پاسخ به حوادث»^۷ در چند دهه اخیر باشیم.^۸

تفاوت مهم دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد با دیگر نهادهای ذکر شده آن است که دفتر ملل متحد، یک نهاد اجرایی و عملیاتی نیست، اما دیگر نهادها، عملیاتی، و

1. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA).

۲. پاشابنیاد، موسی و نسریین مصفا، وظایف و اختیارات متقابل دولت آسیب‌دیده و سازمانهای بین‌المللی در امدادرسانی حوادث طبیعی، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، پاییز ۱۳۹۶، شماره ۳، ص ۶۵۹.

3. Patnaik Dabiru Sridhar, "Towards an International Legal Framework for the Protection of Individuals in the Event of Disasters: An Initial Inquiry" in *International Law and Humanitarian Assistance*, edited by Hans-Joachim Heintze and Andrej Zwitter, Netherlands, Springer, p.129.

4. World Food Programme (WFP).

5. United nation development program (UNDP).

6. The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East (UNRWA).

7. International Disaster Response Law (IDRL).

۸. پاشابنیاد، موسی، «حق بر حمایت در برابر حوادث طبیعی»، رساله دکتری در رشته حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ۱۳۹۶.

دارای یک نهاد مدیریتی دولتی بین‌المللی برای تصمیم‌گیری هستند.^۱ مثلاً هیئت مدیره «برنامه عمران ملل متحد» متشکل از نمایندگان ۳۶ دولت است. تمامی نهادهای مذکور، فعالیت‌های خود را از طریق هیئت مدیره به شورای اقتصادی-اجتماعی گزارش می‌دادند. معرفی تمامی نهادهای مذکور ضرورت ندارد و در حوصله این مقاله نمی‌گنجد. در اینجا، تنها به معرفی دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد خواهیم پرداخت.

۲.۲.۱. دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد

مهم‌ترین نهادی که در حوزه کمک‌های انسان‌دوستانه فعالیت دارد و مسئولیت انجام هماهنگی‌ها در این خصوص را برعهده دارد، دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد است.

در دسامبر ۱۹۹۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد، نهاد «دفتر هماهنگ‌کننده امور اضطراری سازمان ملل متحد»^۲ را تأسیس کرد تا هماهنگی برنامه‌های مربوط به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در مواجهه با بلایا و فجایع انسانی و طبیعی را بر عهده گیرد. در سال ۲۰۰۸، به منظور تقویت هماهنگی‌ها، «دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد» جایگزین دفتر هماهنگ‌کننده امور اضطراری سازمان ملل متحد شد. رئیس این دفتر به عنوان «معاون دبیرکل در امور هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه و امور اضطراری»^۳ خدمت می‌کند و به مدت پنج سال منصوب می‌شود.^۴

اولین فردی که به این سمت در سال ۱۹۹۲ منصوب شد، آقای یان الیاسون از کشور سوئد بود. تاکنون یازده نفر از سوی دبیرکل به این سمت منصوب شده‌اند که آخرین نفر، «مارتین گریفیتس» تبعه بریتانیا می‌باشد که از جولای ۲۰۲۱ به این سمت منصوب شده است.^۵

1. Zwitter, Andrej, "United Nations' Legal Framework of Humanitarian Assistance", in *International Law and Humanitarian Assistance*, edited by Hans-Joachim Heintze and Andrej Zwitter, Netherlands, Springer, P.58.

2. Office of the United Nations Disaster Relief Coordinator (UNDRO).

3. Under-Secretary-General for Humanitarian Affairs and Emergency Relief Coordinator (USG/ERC).

4. <https://www.unocha.org/>

5. Ibid.

۲.۳. دیگر اسناد و نهادهای فعال در حوزه کمک‌رسانی دوستانه

نظام حقوقی حاکم بر کمک‌های انسان‌دوستانه بسیار پراکنده است و شامل اسناد حقوقی نرم و الزام آور، جهانی و منطقه‌ای و نیز اسناد دوجانبه می‌شود.^۱

کمیته بین‌المللی صلیب سرخ نیز یک «مجموعه قواعد رفتاری برای سازمان صلیب سرخ و هلال احمر و سمن‌های فعال در حوزه امداد رسانی در بلایا»^۲ تدوین نموده است.

تعدادی از دولت‌ها نیز طی معاهدات دو یا چندجانبه به این موضوع پرداخته‌اند. البته بیشتر معاهدات بین‌المللی به تعاون دولت‌ها در یک حوزه خاص، مثلاً کمک‌رسانی در حوادث مربوط به تأسیسات هسته‌ای مربوط می‌شود. همچنین موافقت‌نامه سال ۲۰۱۵ سازمان آ.سه آن در خصوص واکنش و مساعدت فوری در حوادث طبیعی که حاوی مواد قابل توجهی در خصوص حمایت از آسیب‌دیدگان است. هدف از انعقاد این معاهدات، تسهیل صدور ویزا برای امدادگران و تسهیل ورود فوری کالاها و خدمات برای آسیب‌دیدگان است.

در قطعنامه‌های صادر شده از سوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد، از دول عضو سازمان تقاضا شده است تا تمامی مقررات لازم در نظام حقوق بین‌الملل بشر، بشردوستانه و حقوق پناهندگان در خصوص نیروهای دخیل در کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را رعایت نمایند و به کنوانسیون‌های مربوطه در این ارتباط بپیوندند.^۳ به‌ویژه از دولت‌ها خواسته شد تا به «کنوانسیون ایمنی کارکنان ملل متحد و سازمان‌های وابسته»^۴ و همچنین پروتکل الحاقی به این کنوانسیون بپیوندند.

1. The International Federation's Global Agenda (2006–2010), International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 2007, pp. 33–82.

2. Code of Conduct for the International Red Cross and Red Crescent Movement and NGOs in Disaster Relief.

3. UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 15 December 2005, UN Doc. A/RES/60/123; UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 20 December 2004, UN Doc. A/RES/59/211; UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 17 December 2003, UN Doc. A/RES/58/122; UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 16 December 2002, UN Doc. A/RES/57/155; UN General Assembly, Safety and security of Humanitarian Personnel and Protection of United National Personnel, 21 December 2001, UN Doc. A/RES/56/217.

4. General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 17 December 2007, UN Doc. A/RES/62/95.

قطعه‌نامه‌های صادر شده و اسناد بین‌المللی مذکور باعث شد تا کمیسیون حقوق بین‌الملل به عنوان مرجع تدوین و توسعه مقررات حقوق بین‌الملل، پیش‌نویس موادی را در سال ۲۰۱۶ با عنوان «حمایت از اشخاص در موارد بلایا»^۱ به تصویب برساند که اصول و قواعد حاکم بر فعالیت‌های ناظر بر کمک‌رسانی دوستانه را برشمرده است.

۲.۴. اصول حاکم بر فعالیت‌های ناظر بر کمک‌رسانی دوستانه

در مورد کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، دو سوال مجزا که درعین‌حال، بسیار به یکدیگر مرتبط‌اند، مطرح می‌شود: سوال اول اینکه آیا کمک‌رسانی به دولت آسیب‌دیده، تعهدی برای سایر دولت‌ها ایجاد می‌کند یا خیر؟ به عبارت دیگر، آیا سایر دولت‌ها حق دارند به دولت آسیب‌دیده کمک نمایند و در صورتی که با وجود توانایی، از کمک به دولت آسیب‌دیده خودداری نمایند، هیچ‌گونه مسئولیتی متوجه آنان نخواهد بود و یا آنکه سایر دولت‌ها تعهد حقوقی در این ارتباط بر ذمه دارند؟

سوال دوم اینکه آیا دولت آسیب‌دیده حق دارد علی‌رغم آنکه به کمک‌های سایر دولت‌ها نیازمند است، از قبول آن خودداری نماید و یا آنکه در صورت نیاز مردم به دریافت کمک، دولت آسیب‌دیده موظف به پذیرش آن کمک‌ها خواهد بود؟ به هر یک از دو سوال فوق‌الذکر در بخشی مجزا پاسخ می‌دهیم.

۲.۴.۱. حق یا تعهد دیگر دولت‌ها به ارائه کمک انسان‌دوستانه

آیا دولت‌ها فقط حق دارند به دولتی که از فجایع و بلایای طبیعی آسیب‌دیده‌اند، امداد رسانی نمایند یا اینکه به انجام کمک و امداد به دولت‌های آسیب‌دیده، تعهد نیز دارند. این سوال از این باب مطرح می‌شود که اصولاً دولت‌ها دارای حاکمیت هستند و نمی‌توان آنها را موظف به انجام امری دانست؛ مگر آنکه در نظام حقوق بین‌الملل قراردادی یا عرفی، تعهدی در فعل یا ترک فعل داشته باشند. به عبارت دیگر، هر دولتی، از جمله دولت آسیب‌دیده در اداره امور کشور و مواجهه با مسائل و مشکلات روی داده در کشور، از صلاحیت انحصاری برخوردار است. لذا ممکن است گفته شود هیچ دولتی حق ندارد به سایر دولت‌ها پیشنهاد کمک نماید؛ زیرا نفس این پیشنهاد، مداخله در امور داخلی آن دولت محسوب می‌شود.

1. Protection of Persons in the event of Disasters.

انستیتو حقوق بین‌الملل در ماده ۵ قطعنامه صادره در اجلاس سال ۱۹۸۹ با عنوان «حمایت از حقوق بشر و اصل عدم مداخله در امور داخلی دیگر دولت‌ها» که در پایتخت شیلی برگزار گردید، این تفسیر را رد کرد. این ماده چنین مقرر می‌دارد: «هرگونه پیشنهاد کمک از سوی یک یا چند دولت و یا سازمان‌های بین‌المللی به کشوری که جان و سلامتی مردم ساکن در سرزمین او در معرض تهدید جدی است را نباید مداخله در امور داخلی تلقی کرد». البته انستیتو اضافه کرد که پیشنهاد کمک نباید با اعمال زور محقق گردد.

رویه سازمان ملل متحد در چند دهه اخیر و مفاد طرح کمیسیون حقوق بین‌الملل در خصوص «حمایت از افراد در موارد بروز حوادث طبیعی»^۱ نیز بر نظریه منع مداخله در این حوزه، خط بطلان کشیده است. بنابراین هر دولتی حق دارد در مواقع بروز بلایای طبیعی در سایر دولت‌ها، به دولت آسیب‌دیده پیشنهاد امداد و کمک دهد.

حال که مشخص گردید دولت‌ها حق دادن پیشنهاد کمک به دولت آسیب‌دیده را دارند، سوال دیگری نیز مطرح می‌شود که آیا دولت‌ها تعهد به کمک‌رسانی به دولت آسیب‌دیده را دارند یا خیر؟ انستیتو در اجلاس سال ۲۰۰۳ خود، قطعنامه دیگری با عنوان «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه»^۲ تصویب نمود.

انستیتو حقوق بین‌الملل در این قطعنامه، بر این موضوع تأکید کرده است که در شرایط خاصی، سایر دولت‌ها موظف به ارائه کمک‌های انسان‌دوستانه هستند. بند ۱ ماده ۵ قطعنامه انستیتو چنین مقرر می‌دارد: «همه دولت‌ها تا آنجا که ممکن است می‌بایست به قربانیان ناشی از بلایای طبیعی در دولت‌های آسیب‌دیده، کمک‌رسانی نمایند». در ادامه این ماده آمده است که اگر این کمک‌رسانی باعث شود تا شرایط اقتصادی اجتماعی یا سیاسی کشورهای کمک‌کننده به صورت جدی در خطر قرار گیرد، آنگاه این الزام منتفی می‌گردد.

انستیتو از دولت‌ها می‌خواهد تا توجه خاصی به فجایعی داشته باشند که بر دولت‌های همسایه اثر می‌گذارد (بند ۱ ماده ۵ قطعنامه). در بند ۲ ماده ۵ همین قطعنامه آمده است: «سازمان‌های بین‌المللی نیز می‌بایست به قربانیان ناشی از بلایای طبیعی بر اساس اساسنامه و قواعد فعالیت

1. Draft articles on the protection of persons in the event of disasters, Adopted by the International Law Commission at its sixty-eighth session, in 2016.

2. INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW, *Humanitarian Assistance*, Bruges Session – 2003.

خود، پیشنهاد کمک انسان‌دوستانه نمایند». اما دولت یا سازمان کمک‌کننده نباید به هیچ‌وجه در امور داخلی دولت آسیب‌دیده مداخله کنند (بند ۳ ماده ۵ قطعنامه).
 درهرحال، دولت‌ها یا سازمان‌های کمک‌کننده موظف‌اند در روند کمک‌رسانی با مقامات دولت آسیب‌دیده همکاری نمایند و برنامه‌های خود را با هماهنگی و احترام به حاکمیت دولت آسیب‌دیده پیش برند (بند ۱ ماده ۶ قطعنامه).

۲.۴.۲. حق یا تعهد دولت آسیب‌دیده به دریافت کمک انسان‌دوستانه

تردیدی در این بحث نیست که دولت آسیب‌دیده بنا بر حق حاکمیت خود، حق دارد که کمک سایر دولت‌ها را قبول نماید. اما سوال اساسی در مورد کمک‌رسانی انسان‌دوستانه آن است که آیا رضایت دولت آسیب‌دیده برای دریافت کمک، ضروری است یا خیر؟
 در رویکرد کلاسیک و سنتی آمده است که کمک‌های انسان‌دوستانه مستلزم موافقت و رضایت دولت آسیب‌دیده است؛ زیرا در نظم وستفالیایی حقوق بین‌الملل، احترام به حاکمیت و استقلال دولت آسیب‌دیده، ضروری است.^۱ ماده ۱۱(۲) موافقتنامه ۲۰۰۵ آ.سه. آن تأکید دارد که کمک‌های انسان‌دوستانه صرفاً بر مبنای درخواست و رضایت دولت آسیب‌دیده صورت می‌پذیرد.^۲
 در واقع، گفته می‌شود که ویژگی اساسی کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، اجباری نبودن آن است که معمولاً با رضایت یا حداقل عدم مخالفت دولت مربوطه انجام می‌شود.^۳
 لازم به ذکر است که کمیسیون حقوق بین‌الملل در سال ۲۰۱۶ پیش‌نویس مواد طرح «حمایت از افراد در موارد بروز حوادث طبیعی»^۴ را تصویب کرد. اعضای کمیسیون حقوق بین‌الملل در خصوص اینکه «حق بر کمک‌های انسان‌دوستانه» در رابطه میان دولت کمک‌کننده و دولت دریافت‌کننده کمک، چه معنایی دارد، به دو گروه تقسیم شده بودند:

1. A/CN.4/668: Seventh report on the protection of persons in the event of disasters (by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur), International Law Commission, Sixty-sixth session, Geneva, 5 May-6 June and 7 July-8 August 2014, Distr.: General, 27 February 2014.

2. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response, 26 July 2005.

3. Ibid, p.135.

4. Draft articles on the protection of persons in the event of disasters, Adopted by the International Law Commission at its sixty-eighth session, in 2016.

الف) گروهی از اعضا بر این اعتقاد بودند که ممکن است حق بر ارائه کمک انسان‌دوستانه، این معنا را به ذهن مترادف سازد که دولت نیازمند، ملزم به قبول کمک بوده و این حق به معنای «حق بر تحمیل کمک»^۱ تفسیر گردد.

ب) گروهی دیگر معتقد بودند که حق بر کمک تنها به معنای «حق بر پیشنهاد ارائه کمک»^۲ است و دولت دریافت‌کننده را ملزم و متعهد به قبول کمک نمی‌سازد.

طرفداران گروه اول از گزارشگر ویژه خواستند که در طرح خود اعلام نماید هیچ‌گونه حقی بر ارائه کمک وجود ندارد؛ زیرا دولت‌ها دارای حاکمیت هستند و تحمیل کمک بدون رضایت دولت نیازمند، مغایر حق حاکمیت او و مداخله در امور داخلی آن دولت است.^۳

گروه دوم بر این اعتقاد بودند که «حق بر ارائه کمک» در راستای رأی دیوان بین‌المللی دادگستری در قضیه نیکاراگوئه باید تفسیر گردد. دیوان بر این نظر بود که ارائه کمک انسان‌دوستانه به دیگر اشخاص یا گروه‌ها در کشور دیگر، صرف‌نظر از وابستگی آنها را نمی‌توان مداخله غیرقانونی تلقی کرد.

با این حال، حق امتناع از پذیرش کمک‌های بشردوستانه نامحدود نیست؛ زیرا حق حیات حق بر سلامتی و حق بر حیثیت و کرامت انسانی از حقوق اساسی بشر تلقی می‌شوند^۴ و امتناع از پذیرش کمک‌های بشردوستانه در شرایطی می‌تواند حتی تجاوز به حد زندگی تلقی شود.^۵ در نتیجه هیچ دولتی نباید به طور خودسرانه و مستبدانه از اعلام رضایت به کمک‌رسانی بین‌المللی در چنین شرایطی خودداری ورزد.^۶

انستیتو حقوق بین‌الملل در ماده ۵ قطعنامه صادره در اجلاس سال ۱۹۸۹ با عنوان «حمایت از حقوق بشر و اصل عدم مداخله در امور داخلی دیگر دولت‌ها» که در پایتخت شیلی برگزار گردید، از این رهیافت حمایت کرد. این ماده چنین مقرر می‌دارد: «هرگونه پیشنهاد کمک از سوی یک یا چند دولت و یا سازمان‌های بین‌المللی به کشوری که جان و سلامتی مردم ساکن در سرزمین او در معرض تهدید جدی است را نباید مداخله در امور داخلی تلقی کرد. البته انستیتو

1. right to impose assistance.

2. right to provide assistance.

3. Patnaik, op.cit, p.136.

۴. پاشابنیا، موسی و نسرین مصفا، پیشین، ص ۶۵۵.

5. Human Rights Committee, General Comment, No. 6, 1982, para. 5.

6. A/CN.4/643, 2011: 18-19, paras. 59-60.

اضافه کرد که پیشنهاد کمک نباید با اعمال زور محقق گردد. قسمت اخیر ماده ۵ اشعار دارد که دولت آسیب‌دیده که وضعیت اضطراری در سرزمین او روی داده است حق ندارد که پیشنهاد کمک‌رسانی انسان‌دوستانه را خودسرانه رد کند.^۱

البته دولت آسیب‌دیده می‌تواند از بین انواع کمک‌های امدادی، دست به‌گزینش بزند و با توجه به شرایط و اوضاع و احوال خاص اقتصادی و اجتماعی کشور آسیب‌دیده، برخی از کالاها و خدمات را بپذیرد و برخی دیگر را رد کند.^۲ همچنین دولت آسیب‌دیده از این حق برخوردار است تا از میان پیشنهادات چند دولت یا سازمان بین‌المللی، اخذ کمک از یک یا چند دولت یا سازمان بین‌المللی را بپذیرد و کمک برخی دیگر از دولت‌ها را رد کند.^۳

توجه به این نکته ضروری است که دولت متبوع زیان‌دیدگان از بلایای طبیعی ملزم و متعهد به کمک به افراد آسیب‌دیده است. در واقع در نظام بین‌المللی حقوق بشر، دولت‌ها متعهد به رعایت حقوق کلیه ساکنان سرزمین تحت صلاحیت خود هستند و اصولاً دول خارجی تعهدی به تأمین حقوق بشری افراد ساکن در سرزمین‌های دیگر، چه در نسل اول و چه نسل‌های دوم و سوم ندارند. اما این موضوع در حوادث مربوط به سوانح فاجعه‌بار طبیعی یا بیماری‌های فراگیر جدی مانند ویروس کووید-۱۹ متفاوت است.

در بند ۷ قطعنامه انستیتو حقوق بین‌الملل با عنوان «وظیفه تسهیل کمک‌رسانی انسان‌دوستانه»، انستیتو، دولت آسیب‌دیده را ملزم دانسته است تا پیشنهادات ارائه شده را که با حسن نیت صادر شده و صرفاً با انگیزه بشردوستانه ارائه می‌شود، خودسرانه رد نکند. حتی انستیتو تأکید کرده است که اگر رد خودسرانه پیشنهاد کمک، تهدیدی علیه صلح و امنیت محسوب شود، شورای امنیت می‌بایست در خصوص الزام دولت آسیب‌دیده به قبول کمک‌رسانی انسان‌دوستانه به نفع مردم آسیب‌دیده ولو با توسل به زور اقدام نماید (بند ۳ قسمت ۷ قطعنامه).

همچنین این قطعنامه تصریح کرده است: «دولت آسیب‌دیده، دسترسی کامل و آزاد نیروهای امدادگران به کلیه قربانیان و آسیب‌دیدگان را تأمین خواهد نمود و آزادی عبور و مرور آنها را تضمین و همچنین از پرسنل امدادگران، کالاها و خدمات آنها حفاظت خواهد کرد».

1. INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL, *The Protection of Human Rights and the Principle of Non-intervention in Internal Affairs of States*, Session of Santiago de Compostela - 1989.

2. A/66/10, 2011: 265, para. 10.

3. A/CN.4/590, 2007: 59-60, para. 80.

در «مجموعه قواعد رفتاری برای سازمان صلیب سرخ و هلال احمر و سمن‌های فعال در حوزه امدادرسانی در بلایا» آمده است «حق بر دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه و یا پیشنهاد اعطای کمک‌رسانی انسان‌دوستانه، یکی از اصول بنیادین بشردوستانه است که همه شهروندان در تمامی کشورها می‌بایست از آن برخوردار شوند».

در حال، هرگونه کمک انسان‌دوستانه باید با رعایت اصول «بشردوستی»^۱، «بی‌غرضی»^۲ و «بی‌طرفی»^۳ انجام شود. سازمان ملل متحد رعایت تمامی اصول فوق‌الذکر را برای نهادها و آژانس‌های تحت نظر خود، لازم شمرده است.

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اگر دولتی نتواند نیازهای ضروری مردم خود را در وضعیت‌های اضطراری تأمین کند، متعهد است که از دول خارجی تقاضای کمک نماید.

۳. کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در راستای مبارزه با شیوع ویروس کووید-۱۹

در بخش سوم مقاله، اقدامات انجام شده سازمان ملل متحد در حوزه کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمینه مبارزه با شیوع ویروس کووید-۱۹ معرفی می‌گردد.

سازمان بهداشت جهانی در تاریخ ۳۰ ژانویه ۲۰۲۰ شیوع ویروس کووید-۱۹ را یک «وضعیت اضطراری عمومی بهداشتی در سطح بین‌المللی»^۴ اعلام کرد. دبیرکل این سازمان نیز در تاریخ ۱۱ مارس ۲۰۲۰ شیوع ویروس کرونا را «بیماری فراگیر»^۵ نامید.

در واکنش به این معضل جهانی، «دفتر هماهنگ‌سازی کمک‌های انسان‌دوستانه ملل متحد» در تاریخ ۲۸ مارس ۲۰۲۰ اقدام به انتشار سندی با عنوان «برنامه جهانی واکنش بشردوستانه در برابر ویروس کووید-۱۹»^۶ نمود. سند مذکور، برنامه واکنش جامع مشترک آژانس‌های مختلف سازمان ملل متحد است که درخواست‌های موجود کمک‌رسانی از سازمان ملل متحد و دیگر

1. Humanity.

2. Impartiality.

3. Neutrality.

4. Public Health Emergency of International Concern (PHEIC).

5. Pandemic.

6. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and supply of substances of human origin in the EU/EEA, European Centre for Disease Prevention and Control, Stockholm, 2020.

7. COVID-19 Global Humanitarian Response Plans.

نهادهای غیر ملل متحد شامل «برنامه جهانی غذا»^۱، «سازمان بهداشت جهانی»^۲، «سازمان بین‌المللی مهاجرت»^۳، «برنامه عمران ملل متحد»^۴، «برنامه زیستگاه ملل متحد»^۴، «صندوق جمعیت سازمان ملل متحد»^۵ و «کمیساریای عالی پناهندگان سازمان ملل متحد»^۶ را برای مبارزه با ویروس کرونا هماهنگ کنند.

دبیرکل سازمان ملل متحد در مقدمه این سند خاطرنشان کرده است: «جهان در حال حاضر با بحرانی جهانی در حوزه سلامت روبرو شده که در ۷۵ سال اخیر، بی‌سابقه بوده است». این بحران جهانی از جهات گوناگون بهداشتی، حیات و اقتصادی بر زندگی انسان‌ها اثر منفی نهاده است.

هدف این برنامه آن‌گونه که دبیرکل سازمان ملل متحد اعلام کرده است، مبارزه با ویروس کووید-۱۹ از طریق کمک به فقیرترین کشورهای جهان و توجه به رفع نیازهای اقشار آسیب‌پذیر در این خصوص است. به عبارت دیگر، «کمک‌رسانی انسان‌دوستانه» به دولت‌ها و مردم بیشتر آسیب‌پذیر در عرصه مبارزه با ویروس کرونا، به اولویت مهمی برای فعالیت‌های دبیرکل سازمان ملل متحد، تبدیل شده است.

بنابراین اگر دولتی در مواجهه با ویروس کووید-۱۹ درماند و خطر شیوع گسترده ویروس در جامعه وجود داشته باشد، تردیدی نیست که حفظ حق حیات مردم آن کشور به مثابه قاعده آمره جلوه‌گر می‌شود و قصور سایر دولت‌ها در امداد و کمک‌رسانی به دولت آسیب‌دیده، نقض قاعده آمره می‌تواند تلقی گردد.

نکته قابل توجه در این گزارش آن است که بر نقش مخرب تحریم‌های آمریکا بر کارایی بهتر سیستم سلامت و درمان ایران تأکید شده است. هرچند در این گزارش بر توان بالایی نظام

۱. مجمع عمومی در شانزدهمین اجلاس خود در سال ۱۹۶۱ «برنامه جهانی غذا» را تصویب کرد. که به صورت مشترک با ملل متحد، برنامه خواروبار سازمان ملل متحد (فائو) و دیگر آژانس‌های تخصصی ملل متحد، اقدام نمایند. UN General Assembly, World Food Programme, 19 December 1961, UN Doc. A/RES/1714 (XVI).

2. World Health Organisation (WHO).

3. International Organization for Migration (IOM).

4. UN-Habitat

«برنامه زیستگاه ملل متحد» برنامه‌ای است که خواهان توسعه مناسب زندگی شهری است؛ به این معنا که شرایط مناسبی از نظر اجتماعی و محیط زیستی به صورت پایدار شکل گیرد و همگان قادر باشند از سرپناه کافی در شهرها برخوردار بشوند.

5. The United Nations Population Fund (UNFPA).

6. United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR).

بهداشتی ایران صحنه گذاشته، آمار بالای مبتلایان و مشکلات ناشی از تحریم، توان دولت ایران در مواجهه با پیامدهای ناشی از شیوع ویروس کرونا را تضعیف کرده است.^۱

۳.۱. اقالام و مناطق دارای اولویت جهت دریافت کمک‌های انسان‌دوستانه

مهم‌ترین اقالامی که در حال حاضر مورد نیاز افراد فقیر در مناطق آسیب‌دیده از ویروس کرونا می‌باشد، دارو و غذا است. سازمان ملل متحد پیش‌بینی کرده است که در سال جاری نزدیک به ۱۶۸ میلیون نفر به کمک‌های اضطراری نیازمند خواهند بود.^۲

وزیر همکاری توسعه و تجارت خارجی فنلاند در مصاحبه‌ای اعلام کرد: «شیوع ویروس کرونا به ما ثابت کرد که کشورهای جهان تا چه میزان به یکدیگر وابسته هستند. ما بدون همکاری بین‌المللی قادر به حل این معضل نخواهیم بود. اقدام سریع و قاطع، زبان‌های ناشی از کرونا را می‌تواند کاهش دهد. کمک‌های انسان‌دوستانه به‌ویژه در مناطقی که قبلاً هم به خاطر جنگ، فقر و بلایای طبیعی دیگر، دچار مشکل بوده‌اند، نیز می‌بایست مورد توجه خاص قرار گیرد».^۳

وزیر تجارت خارجی فنلاند اضافه کرد که تا اوایل ماه آوریل ۲۰۲۰، دولت فنلاند مبلغ ۷۲ میلیون و پانصد هزار یورو به کمک‌های انسان‌دوستانه در جهان، به‌ویژه در شرق آفریقا و لبنان، اختصاص داده است.^۴

نظر به محدودیت اعطای کمک‌های انسان‌دوستانه، طبیعی است که در این خصوص باید بنا بر اولویت‌ها عمل کرد و مناطقی را که نیازمند کمک‌های بیشتر و فوری‌تر است، در اولویت قرار داد. به نظر می‌رسد، کمپ‌های محل سکونت آوارگان و پناهندگان، اماکن محل سکونت افراد آواره ناشی از جنگ و درگیری، همچنین مناطق جنگی در اولویت کمک‌رسانی باشند؛ زیرا اعمال مقررات معمول قرنطینه و کمک به افراد بی‌بضاعت در این‌گونه مناطق کمتر مشاهده می‌شود.^۵

1. P.79.

2. https://um.fi/current-affairs/-/asset_publisher/gc654PySnjTX/content/suomi-lis-c3-a4-c3-a4-humanitaarista-apua-koronapandemian-laajetessa.

3. Ibid.

4. Ibid.

5. <https://www.thenewhumanitarian.org/news/2020/04/30/coronavirus-humanitarian-aid-response>.

نتیجه‌گیری

کمک‌رسانی انسان‌دوستانه در زمان جنگ و صلح تابع مقررات قراردادی و عرفی است. کنوانسیون چهارم ژنو و قواعد عرفی حاکم بر زمان مخاصمات مسلحانه، تعهداتی را برای دولت‌ها به منظور اعطای کمک‌های انسان‌دوستانه مقرر کرده‌اند. به نظر می‌رسد که تعهدی عرفی در زمان صلح در حال شکل‌گیری است تا دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی را ملزم به کمک‌رسانی انسان‌دوستانه به اشخاصی نمایند که در اثر بلایا و فجایع طبیعی مانند سیل، زلزله، و... و نیز فجایع ناشی از اقدامات انسانی همچون جنگ، آسیب دیده‌اند. همین تعهد در مورد جوامعی وجود دارد که در اثر ویروس کرونا، زیان دیده‌اند.

ویروس کرونا دارای یک تفاوت اساسی با دیگر بلایا و فجایع طبیعی می‌باشد. فجایعی مانند سیل، زلزله یا سونامی، معمولاً یک و یا حداکثر چند دولت را درگیر می‌سازد و اصولاً آثار زیان‌بار مستقیم برای دیگر دولت‌ها در بر ندارند. در این‌گونه موارد، سایر دولت‌ها بنا بر ملاحظات انسان‌دوستانه یا در مواردی به منظور ارتقای پرستیژ سیاسی و اجتماعی خود به دول آسیب‌دیده کمک می‌کنند و عدم کمک به زیان‌دیدگان، معمولاً آثار منفی مستقیمی برای دولت خودداری کننده از کمک ایجاد نمی‌کند. اما آثار مخرب و منفی بی‌توجهی هر دولتی نسبت به شیوع ویروس در سایر دولت‌ها، به فاصله بسیار کمی، گریبان دولت‌های بی‌تفاوت را خواهد گرفت. کما آنکه این ویروس در کمتر از یازده هفته در جهان، شیوع پیدا کرد. بنابراین با قطعیت بیشتری می‌توان گفت که در صورت شیوع این ویروس در یک کشور و ناتوانی دولت مربوطه در مبارزه با آن یا غلبه بر پیامدهای عظیم این بیماری بر تأمین غذا و داروی مردم آن کشور، سایر دولت‌ها موظف به امدادسانی انسان‌دوستانه هستند. در غیر این صورت، آثار منفی این مسئله، گریبان تمامی دولت‌ها را خواهد گرفت.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

کتاب

۱. هنکرتز، ژان ماری و لوییس دوسوالدبک، *حقوق بین‌المللی بشردوستانه عرفی*، جلد ۱، ترجمه دفتر امور بین‌الملل قوه قضائیه جمهوری اسلامی ایران و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ، تهران: انتشارات مجد، چاپ اول، ۱۳۸۷.

مقاله

۲. پاشابنیاد، موسی و نسرین مصفا، *وظایف و اختیارات متقابل دولت آسیب‌دیده و سازمان‌های بین‌المللی در امدادرسانی حوادث طبیعی*، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، پاییز ۱۳۹۶، شماره ۳.
۳. سیف‌زاده، فرزانه، سیدقاسم زمانی، حسن سواری و مسعود راعی، *مصونیت دولت‌ها در پرتو دکترین مسئولیت حمایت*، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۸، ۱۳۹۷، شماره ۱، صص ۱۲۱-۱۳۸.
۴. سیف‌زاده، فرزانه، سید قاسم زمانی، *بررسی ماموریت شورای امنیت در اعمال دکترین مسئولیت حمایت*، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۲۱، ۱۳۹۶، شماره ۱، صص ۵۳-۹۹.
۵. نیاورانی صابر و اکبر ایزدی، *جایگاه حق بر حداقل رفاه اجتماعی در نظام بین‌المللی حقوق بشر*، مجله حقوقی بین‌المللی، پاییز-زمستان ۱۳۹۷، شماره ۵۹.

رساله

۶. پاشابنیاد، موسی، «حق بر حمایت در برابر حوادث طبیعی»، رساله دکتری در رشته حقوق بین‌الملل عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، سال ۱۳۹۶.

ب) منابع انگلیسی

Books

7. Patnaik Dabiru Sridhar, "Towards an International Legal Framework for the Protection of Individuals in the Event of Disasters: An Initial Inquiry" in

International Law and Humanitarian Assistance, edited by Hans-Joachim Heintze and Andrej Zwitter, Netherlands, Springer.

8. Zwitter, Andrej, "United Nations' Legal Framework of Humanitarian Assistance", in *International Law and Humanitarian Assistance*, edited by Hans-Joachim Heintze and Andrej Zwitter, Netherlands, Springer.

Articles

9. Barber Rebecca, "Facilitating Humanitarian Assistance in International Humanitarian and Human Rights Law", *International Review of the Red Cross*, Volume 91 Number 874, June 2009.
10. Guterres, Antonio, "Millions Uprooted, Saving Refugees and the Displaced", *Foreign Affairs*, Vol. 5, No. 90.2008.
11. Reinecke, Isabelle, "International Disaster Response Law and the Coordination of International Organisations", *The ANU Undergraduate Research Journal*, Vol. 2.2010.
12. Slaughter, Anne-Marie, "Sovereignty and Power in a Networked World Order", *Stanford Journal of International Law*, 2004, pp. 283-327.

Documents

13. A/66/10: International Law Commission, Sixty-third session (26 April-3 June and 4 July-12 August 2011), General Assembly Official Records, Sixty-sixth session Supplement.
14. A/CN.4/590: International Law Commission, Sixtieth session, Geneva, 5 May-6 June and 7 July-8 August, 2008, Protection of persons in the event of disasters, Memorandum by the Secretariat, 11 December 2007.
15. A/CN.4/643: Fourth report on the protection of persons in the event of disasters (by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur, International Law Commission), Sixty-third session, Geneva, 26 April-3 June and 4 July-12 August 2011, Distr.: General, 11 May 2011.
16. A/CN.4/668: Seventh report on the protection of persons in the event of disasters (by Eduardo Valencia-Ospina, Special Rapporteur), International Law Commission, Sixty-sixth session, Geneva, 5 May-6 June and 7 July-8 August 2014, Distr.: General, 27 February 2014.
17. A/RES/46/182 (Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations), 1991.
18. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response, 26 July 2005.

19. Boutros-Ghali, Boutros (17 June 1992), “An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peace-making and peace-Keeping”, A/47/277-S/2411.
20. Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No 3: The Nature of States Parties Obligations (Art 2(1) of the Covenant), UN ESCOR, Comm. Economic, Social and Cultural Rights, 5th sess., Annex 3, UN Doc. E/1991/23 (1990), para. 1.
21. Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR), General Comment No. 14, The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12 of the Covenant), UN ESCOR, Comm. Economic, Social and Cultural Rights, 22nd sess., UN Doc. E/C.12/2000/4 (2000).
22. Committee on Civil and Political Rights, General Comment No. 6: The Right to Life (Article 6 of the Covenant), CCPR, 60th sess., UN Doc. HRI/Gen/1/Rev.7 (1982).
23. Coronavirus disease 2019 (COVID-19) and supply of substances of human origin in the EU/EEA, European Centre for Disease Prevention and Control, Stockholm, 2020.
24. Draft articles on the protection of persons in the event of disasters, Adopted by the International Law Commission at its sixty-eighth session, in 2016.
25. General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 17 December 2007, UN Doc. A/RES/62/95.
26. ICJ, Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua.
27. INSTITUT DE DROIT INTERNATIONAL, The Protection of Human Rights and the Principle of Non-intervention in Internal Affairs of States, Session of Santiago de Compostela – 1989.
28. INSTITUTE OF INTERNATIONAL LAW, Humanitarian Assistance, Bruges Session – 2003.
29. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (Responsibility to Protect), December 2001, Published by the International Development Research Centre.
30. Report of the High-level Panel on Threats, Challenges and Change (Our shared responsibility), United Nations, 2004.
31. Resolution on Liberia, SC Res. 104 (1996).
32. Resolution on Liberia, SC Res. 1059 (1996).
33. Resolution on Liberia, SC Res. 1071 (1996).
34. Resolution on Liberia, SC Res. 1083 (1996).

35. Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations, the First Intergovernmental Conference on Emergency Telecommunications (ICET-98), Tampere, Finland, 1998.
36. The Secretary-General, "Report of the Secretary-General: The Role of - The United Nations in twenty-First Century", U. N. Doc. A/54/2000 (Mar.27.2000).
37. The Secretary-General, Millennium Report of The Secretary-General of the United Nation, "We the People: The Role of The united nation in the 21st Century", U.N.Doc. A/54/20(2000) available at:
<http://www.u.n.org/millennium/sg/report/ch3.pdf>.
38. The International Federation's Global Agenda (2006-2010), nternational Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 2007.
39. UN General Assembly, World Food Programme, 19 December 1961, UN Doc. A/RES/1714 (XVI).
40. UN General Assembly, World Food Programme, 19 December 1961, UN Doc. A/RES/1714 (XVI).
41. UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 15 December 2005, UN Doc. A/RES/60/123.
42. UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 20 December 2004, UN Doc. A/RES/59/211.
43. UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 17 December 2003, UN Doc. A/RES/58/ 122.
44. UN General Assembly, Safety and Security of Humanitarian Personnel and Protection of United Nations Personnel, 16 December 2002, UN Doc. A/RES/57/155.
45. UN General Assembly, Safety and security of Humanitarian Personnel and Protection of United National Personnel, 21 December 2001, UN Doc. A/RES/56/217.

